

Píše Daniel Soukup

(E*forum, 20. 07. 2016)

Bene vixit qui latuit. Dobrý život vedl ten, kdo zůstal skryt početnému davu. Touto parafrází Ovidiova citátu charakterizoval roku 1890 Moritz Grünwald, boleslavský rabín a vydavatel Klempererova neúplného německého překladu hebrejské kroniky **Cemach David**, renesančního učenice **Davidu ben Šlomo Ganse** (1541-1613). Běžnému čtenáři, ale také odborníkům na dějiny raného novověku, kteří nemají hebraistické vzdělání, zůstalo toto zásadní dílo židovské historiografie skutečně doposud „skryto“ a teprve český překlad Jiřiny Šedinové, který vyšel v nakladatelství Academia spolu s doprovodnou monografií, jej poprvé zpřístupňuje širší veřejnosti.

Kronika Davida Ganse, jejíž název v českém překladu zní **Ratolest Davidova**, nemá v kontextu aškenázské literatury obdoby – historik, astronom a matematik, jenž pocházel z Vestfálska, ale významnou část života prožil v rudolfínské Praze, totiž nahlédl na dějiny Židů a okolních národů z odlišné perspektivy, než na jakou byla do té doby židovská společnost zvyklá. Šlo o první skutečně dějepisnou knihu z pera židovského intelektuála, která vznikla na sever od Alp, v geograficko-kulturním prostoru tradičně označovaném jako Aškenáz. Světová kronika *Cemach David*, rozdělená do dvou částí, z nichž první popisuje posvátné dějiny Židů a druhá pak mezníky profánní nežidovské historie od stvoření světa do roku vydání (1592), však vybočuje i z rámce sefardské historiografie. Židovští intelektuálové raného novověku ještě neuměli být nábožensky neutrální a kronikáři se museli opakovaně ospravedlňovat za svůj zájem o dějiny jiných národů. Dokonce i vyprávění vlastních dějin vyžadovalo explicitní zdůvodnění, které bylo přijímáno rabínskými autoritami s rezervou. David Gans v mnoha směrech tyto obecné dobově platné principy překročil. Bohatě využívá jak hebrejské, tak i křesťanské (německé) prameny, je obeznámen s nejnovější dějepisnou literaturou, v citaci zdrojů je pozoruhodně transparentní, vyhýbá se fabulacím, ale také polemickým pasážím, dějiny Židů nepojímá martyrologicky a křesťanský svět vnímá jako ideální životní prostor pro židovský národ očekávající vykoupení. Nadto je jeho styl stručný a hebrejšтина přístupná i širší čtenářské obci, tedy „nepříliš vzdělaným laikům“, kteří nepatřili k učené elitě. Jeho tištěná kronika je navíc přehledná a využívá k tomu ve své době nejmodernější typografické technologie (např. rejstříky a marginální poznámky umožňující diskontinuitní četbu).

Zájem o tohoto židovského polyhistora vedl v roce 2013 k uspořádání mezinárodní konference *David Gans (1541-1613) after Four Centuries: The Legacy of an Early Modern Jewish Polymath*, na níž v Praze vystoupili nejvýznamnější představitelé současných židovských studií. Toto setkání se stalo podnětem k vydání jak českého

překlady *Ratolesti Davidovy*, tak i studie Jiřiny Šedinové o Davidu Gansovi, která vychází z autorčiny rigorózní práce a byla již částečně publikována v rámci separátních článků v 70. a 80. letech 20. století na stránkách časopisu *Judaica Bohemiae*. Přední domácí judaisté Pavel Sládek a Daniel Boušek se zhostili revize překladu kroniky a doplnění poznámek a komentářů.

Redakce se bohužel nedočkala monografie věnované Gansovi, a nelze se proto divit, že na několika místech působí metodologicky a částečně i faktograficky antikvovaně. Skvělá překladatelka a odbornice na starší židovskou literaturu z českých zemí předložila knihu, která seznamuje čtenáře s osobností Davida Ganse, jeho literárně-odbornou činností i prameny a inspiračními zdroji, z nichž Gans čerpal. Závěrečná kapitola o vnímání českého prostoru a sdílené dějinné zkušenosti představuje bohužel jedinou interpretační část knihy, povytce nejzajímavější. Váha, jež je kladena na deskripci Gansových pramenů, se zdá být poněkud disproportionální a daná pasáž má spíše charakter soupisu autorit. Zájemci by proto mohla chybět propracovanější dobová kontextualizace. Zajímavá je například skutečnost, autorkou ovšem opomenutá, že bouřlivé spory, které provázely veřejný život pražské obce po celé 16. století a jež lze pro jeho druhou polovinu zjednodušeně redukovat na konflikt několika politických frakcí (klan Sachsů-Altschulů a Vokatých-Gaffů) s privilegovanou rodinou Munků (větve rodiny Horowitzů), se na stránky Gansovy kroniky nepromítly, nebo alespoň nejsou na první pohled zřejmé. Na genezi *Ratolesti Davidovy*, jež měla být zhmotněním „obecného dobrého“, se musely přes hypotetickou nevraživost podílet různé skupiny uvnitř pražského ghetta (např. závratně bohatý mecenáš Mordechaj Mayzl z protimunkovského tábora či tiskařská rodina Gersonidů-Katzů). I z toho důvodu kronika nemohla obsahovat polemické a problematické části. Diplomatský Gans je na mnoha místech eliminoval, z kontextu dějin pražské komunity vytěsnil příliš konfliktní figury (např. Aharona Mešulama Horowitze) a záměrně ignoroval politické dějiny obce.

V dekadě, kdy v pečlivé redakci Jana Linky vyšla poprvé úplná edice *Kroniky české* Václava Hájka z Libočan, klíčového díla bohemikální raně novověké historiografie, představuje *Ratolest Davidova* ideální pramenné doplnění současného promýšlení kolektivních identit 16. století a kontaktů jednotlivých komunit oné doby na našem území. Nabízí se zde prostor nejen ke komparaci obsahové a stylistické, ale také odborně ediční. Přirovnává-li Jiřina Šedinová Davida Ganse k českému kronikáři Václavu Hájkovi, lze s ní částečně souhlasit v otázce recepce jeho díla. Gansova kronika se dočkala v židovském prostředí úspěchu, reedic a překladů až do 19. století, podobně jako *Kronika česká*. Po stránce obsahové je však toto přirovnání zavádějící – čtenář očekávající narativně pestrý text srovnatelný s výmluvným vypravěčem Hájkem bude zklamán. Gansovo dílo se spíše blíží *Diadochu* (1602) Bartoloměje Paprockého z Hlohol, který podává přehled českých panovníků, šlechtických rodů, církevních prelátů a měst českého království. V ideálním židovském kosmu prvního dílu *Ratolesti Davidovy* reprezentují „židovskou aristokracii“ rabínské autority a učenci, vrcholící v osobách pražských rabínů Maharala a Mordechaje Jaffeho (folio s jejich jmény bylo zároveň použito pro obálku gansovské monografie).

Druhý díl Gansovy kroniky naproti tomu přebírá pojetí křesťanské, výčet světských autorit, vládců Evropy, mezi nimiž dominují římscí králové a císaři. Nad jmény některých panovníků Svaté říše římské jsou jak v originálním textu, tak edici užity korunky, paratextové nástroje, které strukturují druhou část kroniky. Pouze v jednom případě byla koruna umístěna nad historickou událost, a to nad vynález knihtisku. Někteří badatelé v tom vidí záměr a dokládají tím Gansovu fascinaci vzděláním a jeho humanistický étos. Nabízí se však i interpretace odlišná. Při zběžném pohledu do originálního vysázení textu se totiž zdá, že šlo o chybu tiskaře, který namísto toho, aby korunu umístil na předcházející folio se jménem římského císaře Fridricha III., ji posunul o odstavec níže nad zprávu o vynálezu tištěné knihy.

Tato skutečnost implikuje domněnku, že kronika nese i po formální stránce eschatologické prvky zdůrazňující královský status Mesiáše, který má být podle Gansova učitele Moše Isserlese předposledním králem, po němž se ujme kralování Hospodin. Centrem vykoupení a mesiánského příchodu by tedy mohla být říše/střední Evropa, status Mesiáše i jeho původ má být královský a vrcholem dějin bude rekonstrukce davidovského panství. Také v Gansově koncepci rámované mesiánskými symboly lze vystopovat víru, že dějiny se uzavírají a nastává předvečer konečného vykoupení. Sám název díla je aluzí na Jeremiášovo proroctví (23:5): „Hle, přicházejí dny, praví Hospodin, kdy vzbudím Davidovi spravedlivý Výchonek (*cemach*). Ten bude vládnout jako moudrý král a nastolí v zemi právo a spravedlnost.“ Tento motiv se navíc v obou předmluvách kroniky opakuje. Nakladatel Josef Jekutiel Kofman zmiňuje další dvě Gansova díla připravená k vydání – *Magen David* (*Davidův štít*) a *Migdal David* (*Věž Davidova*), které svými názvy opět odkazují k promyšlené mesiánské symbolice a Gansově ucelené teologické koncepci. Mesiáš se má vyznačovat královským majestátem, a tak lze interpretovat i korunky jednotlivých panovníků, jež chronologicky směřují k pravému Králi.

Gansovo mesianistické pojetí dějin, které zůstalo zcela stranou autorčiny pozornosti, je zdrženlivé a jakoby skryté, nikoli však konvenční. Kronika je sice prosta apokalyptických elementů – *chevlej mašiach* (porodní bolesti signalizující Mesiášův příchod), navazuje však na mesianistické chvění v díle Josefa ha-Kohena. Vedle toho je zásadně přiřivena dobovým ovzduším, očekáváním pražských Židů od 20. let 16. století i ohlasem neúspěšného vystoupení Davida Reuveniho a Šlomo Molcha, jehož Gans nazývá spravedlivým konvertitou. Kronika se o Šlomo Molchovi zmiňuje pozitivně, a na rozdíl od jiných historiografů (Josef ha-Kohen či Gedalja ibn Jachja) explicitně zdůrazňuje mesiánský motiv poslání obou mužů, kteří údajně chtěli naklonit císařovo srdce a srdce francouzského krále k židovské víře. Konverze křesťanů a zvláště pak jejich knížat měla být symptomem příchodu Pomazaného. Gansem vyprávěná a badateli diskutovaná audience Maharala (rabiho Levy) u císaře Rudolfa II., jejíž „podstata a předmět jejich rozmluvy zůstaly uzavřeny, zapečetěny a skryty“, může být tedy rovněž chápána v mesiánském duchu.

Příklad mesianismu je pouze jednou z možností, jak se k textu kroniky přiblížit, a ukazuje, že monografie Jiřiny Šedinové a zvláště pak překlad *Ratolesti Davidovy*

otevře nejen hebraistům pole k novým interpretacím a úvahám. Přestože se studie J. Šedinové někdy dopouští nadbytečných evaluací, které jsou současnému uvažování o dějepiscectví cizí, a rovněž antitetické pnutí mezi středověkou a raně novověkou historiografií je místy nadhodnocené na úkor zřetelné kontinuity, je nutno ocenit, že se čtenáři dostává vedle kroniky do ruky rovněž rozšířený komentář nahlížející do útrob textu.

Edice kroniky připravená s velkou pečlivostí trpí jen několika nedostatky - absence rejstříku je tím nejzávažnějším. Je také škoda, že folia nejsou v edici vyznačena marginálně, jelikož monografie odkazuje na editio princeps, a čtenář musí buď únavně hledat foliaci vyznačenou uvnitř textu, anebo sáhnout po originálu. Lze si zároveň postesknout, že zmíněnou monografii anebo edici nedoplňuje formou samostatného paratextu studie Pavla Sládka „Pražské vydání Gansova spisu *Ratolest Davidova* a nové způsoby čtení“ (in *Dvarim meatim. Studie pro Jiřinu Šedinovou*. Praha: FF UK, 2016, s. 63-96), která kongeniálně doplňuje dlouholeté bádání J. Šedinové.

I přes kritické poznámky nutno dodat, že edice i monografie nabízejí víc dobrého, než bylo možno v předchozích odstavcích zmínit, a že oba texty mohou napomoci tomu, aby hebrejská literatura byla vnímána jakou součástí bohemikálního písemnictví a naší teritoriální identity. Za to patří Jiřině Šedinové velký dík. Bene vixit qui delevavit. Blaze tomu, kdo odhalil skryté!

Jiřina Šedinová: *David Gans. Pražský renesanční židovský historik*. Praha, Academia 2016. 279 s.

David Gans. Ratolest Davidova. Z hebrejského originálu podle prvního vydání vytištěného roku 1592 v Praze přeložila a předmluvu napsala Jiřina Šedinová; poznámkami opatřili Daniel Boušek a Pavel Sládek. Praha, Academia 2016. 689 s.

www.ipsl.cz